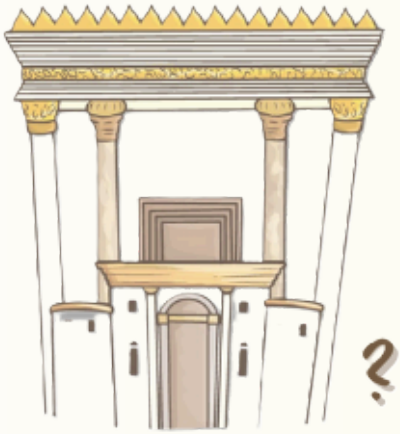

מי ב"א?

מדינה יהודית בדרך אמת

מאמר מאת ר' עודד כי-טוב

מִשְׁנֶה תּוֹרַת מֹשֶׁה

אלה הדברים – זה הדבר

דברנו בגליון הקודם (184) על משה המוכיח-הבלתי-נלאה (בניגוד גמור לבלעם ה"מחליק לשון" במזימה להחטיא, ומקרין ש"הכל בסדר" ו"הכל מותר" מצד עולם הידיעה – ראה שם באריכות). תארנו את המוכיח-מתוך-אהבה-יתירה (**תוכחה – תוך אהבה**), אך גם מתוך **דאגה (=אהבה)** יתירה, הגובלת לעתים ב**חרדה** לגורלו ועתידו של מי שלא יקבל או יפנים היטב את התוכחה, מה שמקרין חוסר אמון מסוים ביכולתו, שעלול להזיק ליעילות התוכחה. זוהי ה"עלילה" הממחישה למשה מדוע גורלו-שלו כרוך בדור המדבר (כמובן גם "למענם", ככתוב, בכדי להעלותם בעתיד), ולא יוכל להכנס לארץ.

אך כעת נבחין בין אופי תוכחת משה עד כאן, לבין אופי תוכחתו מכאן ואילך, ב"משנה תורה", שגם הוא מרובה בתוכחות, אך דומה שהן "מרוככת" יותר ואינן מלוּוֹת בחרדה כאשר עד הנה.

שם הספר "משנֶה תורה" מעיד שהוא כעין ה**משנָה שבמקרא**; התורה שבעל-פה שבתורה שבכתב. התורה שבעל פה קרויה גם "תורת הארץ", כי היא צומחת "מן השטח" ותנאיו, ומכֻּליו ומאמציו של האדם הנעֲנֶה ממקומו הארצי לתורה מן השמים. "פנים של אימה למקרא" (כדרך החניך הצעיר הירא מעונש), אך "פנים מסבירות למשנה" המשוננת בפי הנער הבוגר שכבר מסוגל להזדהות עם ה"חומר" כעצם מעצמיו ובשר מבשרו, וזו-הרי תכלית כוונת החינוך. ספר דברים כולו נאמר על פתחה של הארץ, בסמוך לכניסה אליה, וגם תוכחת משה מקבלת פנים אחרות.

אלה הדברים אשר דִּבר משה "בלשון מדבר בעדו", כלומר בגוף ראשון, כחכם הדורש מלבו ובשפתו. בלשון חכמים (קללות שבמשנה תורה, אך גם כל הספר): "משה מפי עצמו אמרן". האם יש בכך פחיתות דרגה ביחס לכל שאר התורה? חס ושלום! ואדרבה – כאן מתגלה עצמתה הייחודית של נבואת משה ש"שכינה מדברת מתוך גרונו" פשוטו כמשמעו! הרי "אלה הדברים" הוא ריבוי של "זה הדבר", הלשון המיוחדת כידוע לנבואת משה, ביחס לשאר הנביאים שנתנבאו ב"**כה** אמר ה'", כלומר הנביאים "מדמים מילתא למילתא", "מתפשטים מגשמיותם" הנוכחית ומתחברים אל המסר העתיק שנראָה ובא להם מרחוק, אך משה כפי שהוא עומד-על-עומדו **מזדהה** לגמרי עם הדיבור הדובר-בו עכשו ממש, ואין לך ייחוד גדול מזה!

"זה הדבר" במטות-מסעי

פרשיות מטות-מסעי המחוברות בדרך כלל, פותחות ומסיימות ב"זה הדבר". בפתיחה מדובר על כח הדיבור הנתון בפי האדם הנודר, שאין לחללו-לרוקנו מקדושתו ותוקפו אלא בידי ראשי המטות, החכמים ה"פותחים"-פודים ומתירים אותו. [ולעתים "מקיימים" אותו, ורואים לנכון לאסור על כלל הציבור דברים מסויימים לפי ראות עיניהם, ונמצא שכל איסור דרבנן הוא בבחינת "נדר כללי" של כנסת ישראל, ואכמ"ל יותר].

וגדולה מזו בסיום – "כן מטה בני יוסף דוברים – **זה הדבר** אשר צוה ה' לבנות צלפחד... למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים"! ודרשו על כך חכמים דרשה מופלאה ונועזת: **דבר זה** לא יהא נוהג אלא בדור הזה (של ההתנחלות), ולאחריו רשאים השבטים לבוא זה בזה ללא שום הגבלה! הווי אומר: פרשת המעבר מן התורה למשנה תורה, תורת הארץ, נותנת כח-יתר בפי חכמים לדרוש ולפרש כמאיר להם ברוח קדשם לפי המתבקש מן השטח!

לפי דרכנו שמענו, שמעלת נבואת משה לגבי שאר נביאים, קשורה דווקא לכח תורה-שבעל-פה שישנו בו ומתגלה בו בשופי בספר משנה תורה, שהרי 48 נביאי הכתב שאינם רואים באספקלריה מאירה כמשה, "לא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה", כדברי חז"ל, "אלא מקרא מגילה" שבסיום התנ"ך וכלות הנבואה, אשר אז קיימו וקבלו ישראל את התורה באהבה בוגרת וללא כפיית הר כגיגית, ומאז ואילך רבו-כמו-רבו חידושי תורה אינסופיים. אולם משה רבינו המזוהה לגמרי עם ה' הדובר בו, אינו רק "אב הנבואה" אלא (כלשון חז"ל) גם "אב החכמה", ודבר ה' מתחדש בו ומופיע בו תדיר (וכפי שהוסבר במקום אחר, גם במותו הוא "עומד ומשמש" ומחדש חידושי תורה המופיעים יום יום בפי כל תלמיד ותיק)!

ועוד זאת שמענו –

שתורה שבעל פה, זו העולה מן הארץ ומלִבּות החכמים הבוגרים הנענים ומזדהים באהבה עם התורה שמן השמים, וראויים על-כן להשתתף בשיח ולחדש חידושים, ממתיקה ומרככת את ה"פנים של אימה" שלמקרא. משום כך קללות שבמשנה תורה עם כל אריכותם (ואולי דווקא משום כך!) נחשבות בדברי חכמים כמרוככות לגבי הללו שבתורת כהנים, וכן תוכחות משה במשנה תורה באות בפתיחת הספר ברמז, וגם כשהן מפורשות הריהן יחסית "בגובה העינים", ובאופטימיות, עד שבסופו של דבר מסתיימות בברכה שלימה שלא יוסיף עצב עימה.

ה"מיצוע" של משה (ותלמידיו ראשי חכמי הדורות) העומד בין ה' ובינינו, הוא זה שממתיק ומרכך, כי מעתה פועל ה' לפי דעת וכח המקבלים המיוצגים על ידי משה השושבין-המתווך-השליח, ו"לא בשמים היא" התורה; האמת המוחלטת (שאמרה "אל יברא" אדם-הדובר-שקרים) "הושלכה ארצה", ככתוב, ומעתה "אמת (לאמתה) מארץ תצמח" – כפי המתחדש-ובא ב**פי** חכמי תורה שבעל-**פה**.

"איה הוי"ה"

וניתן לקשור את מקור התוקף הזה בשני עניינים המופיעים בפרשת מסעי המתקשרים ביניהם בשוויון מספרי – 42 המסעות שכתב משה על פי ה', ו-42 ערי הלווים. מן הסתם השוויון אינו מקרי, וניתן לפרשו על פי תוכחת ירמיהו (ב) בה מפטירים בפרשת מסעי: "...מה מצאו אבותיכם בי עַוֶל כי רחקו מעלי... ולא אמרו **איה הוי"ה (=42)** ... המוליך אותנו במדבר בארץ ערבה ושוחה... ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכול פריה וטובה, ותבואו ותטמאו את ארצי" וגומר. הווי אומר: תוכן וענין המסעות במדבר על פי משה הוא **הליכה מחפשת איה ה'** ב-42 צעדים-מסעות, בדרישה בלתי-נלאית להתגלותו והתיישבותו בלבבות, שבסופה אכן זכו לבוא אל ארץ נושבת ולראות ב**טוב הוי"ה (=43)** בארץ חיים, ואילו אתם הפסקתם לחפש אותי, רחקתם ונתייאשתם וכבר "אין לכם ציפיות" מהתגלותי – בלי להבין שאינני נדרש אלא לדורשַי-באמת. כדברי דוד לשלמה בטרם מותו (דברי הימים-א כח ט-י): "דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפֵצה, **כי כל לבבות דורש ה'... אם תדרשנו יימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד**"!

[וכאן מקום להביא את המסופר על הצדיק ר' ברוך ממז'יבוז' (שמשפחתנו מיוחסת אליו), שנכדו הקטן בא אליו ממרר בבכי: במשחק המחבואים התייאשו חברַי מלמצוא אותי, הלכו להם לביתם ושכחו אותי ואני נשארתי במחבוא שעה ארוכה באין מבקש! נזדעזע הצדיק ותפעם רוחו ואמר: הלא זה בדיוק מה שקורה לא-ל המסתתר, אשר במסתרים תבכה נפשו על שנשכח מן הלב ואין דורש אותו ואין מבקש!].

והלוויים שאין להם חלק ונחלה בארץ, הם "מבקשי ה'" בעצם, וממשיכים לנוע ולחפש **איה הוי"ה** גם בארץ ישראל, ו-42 עריהם הם כ"תחנות מסע", וכענין שאמרו חכמים: תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל (אפילו כאשר) ייראה אל אלקים בציון!, ואילו אתם, ממשיך ואומר ירמיהו לבני דורו: "(גם) הכהנים (הלוויים) לא אמרו איה ה', ותופשי התורה לא ידעוניו!". [ואגב, כפי שהעירו רבים, ירמיהו יותר משאר הנביאים דומה בסגנונו למשה, ונציין כאן רק את סיפור הקדשתו לנביא-שליח, המזכיר את סיפור הקדשת משה לשליחות בסנה].

נכון אם-כן לומר, שמשה זכה למה שזכה בהיותו ראש וראשון לדורשים הנוסעים כל ימיהם ואומרים "איה ה'" ובניו-תלמידיו-הלוויים ותופשי התורה שבכל הדורות הולכים בעקבותיו, ולפי דרישתם נדרש להם ה' ומאיר בהם כח לפרש ולחדש בתורתו חידושים שמחים-כנתינתם להדריך את מכלול המציאות ולהושיע אותה, וכדברי המלאך אל גדעון (שופטים ו,יב) "ה' עמך גבור החיל"! ובתגובה לשאלתו הכואבת "...ויש ה' עמנו? ולמה מצאתנו כל זאת, ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו... ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף מדין!" אומר לו (ה' עצמו!) "לך בכוחך זה והושעת את ישראל... הלא שלחתיך!". ויש לפרש: בכח שאלתך הכואבת והכֵּנה **איה** ה' ונפלאותיו, הנה הוא מיד נדרש לך!

[לפי דרכנו נוכל לומר, כי גם הכהנים הלויים זוכים ליישוב-מנוחה בארץ, במקום המקדש בירושלים, ורק משה (השייך יותר למשכן של מעלה אשר הָראה בהר) שנקבר על פתחה של ארץ ישראל ולא ידע איש את קבורתו, הוא "הנוסע הנצחי" המושלם, שאינו בא אל מנוחתו לעולם ותמיד מהלך הוא בדרכים ומבקש (ומוצא) איה ה' במחול אינסופי (כענין שתארו חכמים את המחול-(כפי הנראה ספיראלי ואינסופי) לצדיקים בעולם הבא, שכולם מורים באצבע ואומרים "הנה אלקינו **זה**, קוינו לו ויושיענו, **זה** ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו].

משנה תורת המלך

ספר משנה תורה קשור במיוחד ל**מלך**, שנצטוינו בפרשת שופטים לשומו עלינו, כראשונה למצוות הציבור בארצו. והמלך עצמו מצווה שם לכתוב לו "את **משנה התורה** הזאת על ספר (אעפ"י שהכוונה כמובן לכל התורה כולה), להניחו תדיר על לבו, ולקרות בו כל ימי חייו, ובמוצאי שביעית, בהקהל העם בחג הסוכות, לקרות בו (בעיקר בפרשיות ממשנה תורה) לפני כל קהל עדת ישראל, כאמור בפרשת וילך.

וכך משה בסיום הספר, לאחר כל התוכחות והמצוות, כשנאספים אליו כל ישראל להתברך ברכה שלימה (כדרך שנאספו השבטים להתברך מיעקב אביהם), נקרא שמו **מלך**, כאמור שם **ויהי בישורון מלך** בהתאסף ראשי עם (שמתפרש לדברי רבים כלפי משה).

ויש לומר ש"הא בהא תליא": המלך הכשר, לב העם, הכותב לו את התורה "מלפני הכהנים הלווים" – "מאן מלכי"- רבנן!" תלמידי משה אשר להם נתן את ספר התורה שכתב (ה"מתנגן מאליו", כמבואר במקום אחר) להניחו מצד ארון ברית ה'. הוא זה שבידו לעשות ולפעול בהשראת ספר התורה על מכלול חיי המעשה, ולחדש חידושים מופלאים, שמחים ומאירים לכל המתבקש, באישור הכהנים הלויים תופשי התורה, וממילא המצב הכללי מתמתק באין ערוך, מבורך ומתברך ב"פנים שוחקות" שלאגדה, **"כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כי שם צוה ה' את הברכה, חיים עד העולם"**.

ועוד זאת יש להוסיף: המלך הכשר, משום שיש בידו לעשות, נוטה לתלות את הקלקלות בעצמו ואת הקולר בצוארו שלו, וכדוד בשעתו שאמר: "אלה הצאן מה חטאו – תהי ידך בי ובבית אביו!", מה שמעורר-מנגד את העם להאשים את עצמו, וכך העם והמלך מלמדים זה את זה שפלות-רוח אמיתית (וכך נכון להיות היחס בין כל בני זוג בעלי נפש!), שהיא סגולה בדוקה ל**בנין של שמחה** ותולדות נאות אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע-ברך-ה'.

שבת שלום ומבורך!